

УДК 930 (477) "1894 / 1913" (045)

НАУКОВІ ТА ПУБЛІЦИСТИЧНІ ПРАЦІ М. ГРУШЕВСЬКОГО ЛЬВІВСЬКОГО ПЕРІОДУ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

НАТАЛІЯ РОМАНЦОВА,

кандидат історичних наук, доцент кафедри історичних дисциплін
Маріупольського державного університету

У статті розглядаються питання висвітлення істориками кінця XIX - початку XX ст. історичних, історіографічних та публіцистичних праць М. Грушевського львівського періоду. Саме в цей час наукова діяльність М. Грушевського набула особливої активності, була різноплановою та багатогранною. У фокусі його наукових інтересів перебувала не тільки історія, але також історіографія та публіцистика, що викликало великий інтерес у сучасників. Уже наприкінці XIX - на початку XX ст. представники тогочасної історіографії звернули увагу на науковий доробок молодого львівського професора, який у своїх наукових працях торкався дискусійних питань минулого українського народу та болючих тем сьогодення, захищаючи право українців на власну історію, мову та культуру.

Ключові слова: історичні, історіографічні та публіцистичні праці; М. Грушевський, наукова концепція, львівський період, історіографічні оцінки сучасників.

Постановка проблеми та стан її вивчення.

Наукова діяльність М. Грушевського була багатогранною. У фокусі його наукових інтересів перебувала не тільки історія, але також історіографія та публіцистика. Саме у львівський період наукова діяльність М. Грушевського набула особливої активності. Ця обставина викликала жвавий інтерес серед сучасників ученого. Їхні оцінки наукових студій Михайла Сергійовича були неоднозначними, а іноді носили політизований характер.

Аналіз праць сучасників сприяє більш комплексному розгляду наукового доробку одного з найбільш плідних періодів життя та діяльності М. Грушевського. Означений аспект надасть можливість зрозуміти важливість наукового доробку, який заклав основу творчої спадщини М. Грушевського.

Досліджувана наукова проблема певною мірою висвітлювалася в історіографії. У загальному вигляді характеризували наукові погляди засновника грушевськознавства Л. Винара представник емігрантської української історичної школи А. Жуковський [6, с. 29], сучасний український історіограф Я. Калакура [9, с. 45-46], сучасний український дослідник Ю. Макар [13, с. 75].

І. Гирич зазначає, що поворотне значення в оцінці наукової творчості М. Грушевського мали концептуальні публікації О. Оглобіна. Це було пов'язано з докладним вивченням поглядів М. Грушевського на народ, націю, расу, український федералізм [2, с. 88]. Оскільки ця проблема не мала достатнього історіографічного вивчення, то виникла необхідність її розгляду.

Метою статті є історіографічний аналіз наукових праць львівського періоду М. Грушевського.

Виклад основного матеріалу. Протягом львівського періоду життя М. Грушевського (1894-1913 рр.) наукова діяльність ученого була дуже активною. У цей час історик написав свої ґрунтовні історичні праці.

Було опубліковано сім томів та написано першу частину восьмого тому "Історії України-Руси", опубліковано "Очерк истории украинского народа", "Ілюстровану історію України", "Коротку історію України", культурологічні студії "Культурно-національний рух на Україні в XVI-XVII віці", "Про українську мову і українську школу", історіософські статті, зокрема, працю "Звичайна схема "руської" історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства", збірники публіцистичних статей "З біжучої хвилі...", "Визволення Росії й українське питання", "Наша політика", десятки історичних студій та розвідок, історіографічних, археографічних, науково-популярних, суспільно-політичних статей, рецензії на наукові праці інших учених, некрологи, літературно-критичні та інші праці.

Цей величезний різноплановий творчий доробок М. Грушевського викликав інтерес серед широких кіл українських, російських, польських вчених, громадсько-політичних діячів, які звернули увагу на молодого енергійного українського науковця. До наукових праць М. Грушевського виявляли інтерес не тільки фахівці-історики, але також пересічні обивателі, представники різних верств українського суспільства - дворяни, студенти-різничинці, селяни. Твори Михайла Сергійовича часто знаходили й вилучали під час обшуків співробітники царської поліції [14, од. зб. 187; 15, од. зб. 3043; 18, од. зб. 1898; 19, од. зб. 2485; 20, од. зб. 1817; 21, од. зб. 1896]. У багатьох випадках праці Михайла Сергійовича спричинили гострі дискусії, оскільки стосувалися актуальних питань української історії та політики.

Найбільш ґрунтовно розглянув наукову творчість М. Грушевського його учень І. Крип'якевич. Досліджуючи історично-філософську секцію НТШ, він особливо відзначив багатогранну наукову творчість М. Грушевського львівського періоду його життя. Іван Петрович указав напрямки наукового зацікавлення свого вчителя: у перші роки - це були архео-

№ 1 (121) січень-лютий 2013 р.

логія та "досліди над княжими часами". За словами І. Крип'якевича, саме в галузі археології М. Грушевському належала "перша ініціатива і головна праця". Він описав археологічні знахідки з Галичини "у своїх рефератах та розвідках" [10, с. 397].

Дослідник відзначав, що Михайло Сергійович дав "найпомітніші праці" з питань історії "слов'янської і княжої історії". Серед інших студій з цієї проблематики Іван Петрович назвав і конкретно-історичні дослідження ("Скити у чорноморських степах", "Анти", "Нестор і літопис", "До питання про розселення в'ятичів"), і теоретичні роботи М. Грушевського ("Звичайна схема "руської" історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства", "Спірні питання староруської етнографії", "Нові конструкції початків слов'янського і українсько-руського життя") та інші. У статті "Історично-філософська секція НТШ під керівництвом Михайла Грушевського у 1894-1913 роках" розглядалися також перші три томи "Історії України-Руси", які були синтезом досліджень "про початки історії України і княжі часи" [10, с. 398].

Значну увагу приділив І. Крип'якевич працям свого вчителя, які були присвячені українській історії XIV-XVI ст. До цієї епохи належать три подальші томи великої "Історії України-Руси" М. Грушевського, а також численні його публікації зі спеціальних питань: "Найстарша литовсько-руська літопись", "Коли сфальшовано грамоту Любарта луцької кафедри", "Причинки до історії залежності київських князів Омельковичів від Великого князівства Литовського", "Про економічний стан селян на галицькім Подністров'ю" та інші [10, с. 398-399].

І. Крип'якевич указував також, що М. Грушевський, працюючи над курсом історії України, готував матеріали про козацтво, Військо Запорозьке, які знайшли відображення в його VII та першій частині VIII тому "Історії України-Руси", у студіях "Гетьман Богданко", "Примітки до історії козащини - з нагоди бесіди про козацькі часи Володимира Антоновича", збірці "Матеріали до козацьких рухів 1590-их років". Ці дослідження вперше ґрунтувалися на автентичних джерелах. Особливу увагу звернув дослідник на те, що автор у своїх працях почав "критично освітлювати різномірні легенди, якими обросла початкова доба історії Запорозького Війська" [10, с. 400].

На думку І. Крип'якевича, саме М. Грушевський "розпочав ... досліді над Хмельниччиною". Маються на увазі початок дослідження цих проблем у Східній Галичині. За оцінкою Івана Петровича, стаття його вчителя "Хмельницький і Хмельниччина" - "це одна з найгарніших характеристик великого гетьмана і його часу" [10, с. 400-401].

Також Михайло Сергійович, за словами І. Крип'якевича, "дав ... почин до нових джерельних дослідів над подальшою епохою історії Козащини, над Руїною і Гетьманщиною". Але ці питання були відображені в небагатьох працях автора, переважно у зв'язку з відзначенням роковин Полтавської битви [10, с. 401].

Іван Петрович відзначив також дослідження М. Грушевського з питань нової історії України, Придніпрянщини XIX ст. Дослідник зазначав, що його вчитель "оцінював належно і цю ділянку та сам дав багато причинків, особливо до історії української історіографії з нагоди різних ювілеїв та некрологів" [10, с. 404].

І. Крип'якевич зауважив, що М. Грушевський відіграв велику роль в організації перших політичних виступів українства за часів свого професор-

ства у Львівському університеті. У численних статтях по різних часописах М. Грушевський висвітлював актуальні питання сучасності [13, с. 278].

Узагальнені оцінки наукових праць М. Грушевського дали М. Славинський та В. Пічета. Український публіцист кінця XIX - початку XX ст. М. Славинський, оцінюючи історичні праці М. Грушевського, зазначив, що вони перш за все характеризуються широтою дослідного матеріалу, суттєвим знанням джерел, частина з яких відкрита та опублікована ним або його учнями, викладені вони живою та ясною мовою, а також критичним ставленням до матеріалу та самостійністю суджень [24, с. 266-267].

Професор В. Пічета у своїй праці дав позитивну оцінку М. Грушевському як досліднику історії українського народу. Він зазначив, що головна робота Михайла Сергійовича становить енциклопедію історії України. Працюючи над нею, на думку В. Пічети, автор підійшов до об'єкта вивчення строго критично, про що свідчить велика кількість опрацьованих джерел, "блискучі критично-методологічного характеру екскурси, безкінечна кількість статей в різних українських виданнях". За словами дослідника, праці М. Грушевського "визначені в національно-політичному відношенні і мали великий вплив на політичний настрій української інтелігенції". Зокрема, "Очерк истории украинского народа", опублікований російською мовою, "вперше дав уявлення до історії українського народу російському читачеві" [16, с. 198].

Відомий громадський діяч та літературний критик С. Єфремов, характеризуючи львівський період наукової діяльності М. Грушевського, відзначив його копітку працю як науковця та публіциста. Поглинутий науковою діяльністю він, однак, приділяв увагу проблемам сучасності. На думку С. Єфремова, у публіцистиці для вченого були важливими "не стільки факт чи подія самі собою, скільки їх філософія, висновки, підведення під ці явища життя широкої й міцної бази суспільної науки" [5, с. 169-170].

С. Єфремов відзначив, що праці М. Грушевського, зібрані в трьох збірках: "З біжучої хвилі" (1907 р.), "Освобождение России и украинский вопрос" (1907 р.) та "Наша політика" (1911 р.), були лише частиною його публіцистичного доробку [5, с. 172]. Перед Грушевським-публіцистом стояла мета - "розкрити внутрішній зміст українського руху, його основні риси й завдання, його зв'язки із супутніми та конкурентними течіями". Як історик, він підходив до сучасності з погляду традицій минулого, встановлював історичну основу та перспективу українського руху [5, с. 173]. Переходячи до його конкретних завдань, Михайло Сергійович завжди накреслював їх із розумінням, на підставі широкого історичного світогляду, який дала йому попередня наукова діяльність [5, с. 174]. Серед важливих сторін публіцистичної діяльності М. Грушевського, на думку С. Єфремова, було "незмінно критичне ставлення до дійсності при незмінно глибокій вірі в правоту української справи й певності досягнення нею своїх корінних завдань" [5, с. 177]. Отже, у публіцистичних працях Михайла Сергійовича приваблювало "гармонійне поєднання глибокого гуманізму і твердого реалізму, який поєднує увагу як до широких завдань загальнонаціональної культури, так і до конкретних потреб даних національних обставин" [5, с. 179].

У зв'язку з питанням щодо присудження М. Грушевському премії Уварова за "Очерк истории украинского народа" розгорілася гостра полеміка. Відо-

мий київський публіцист шовіністичного спрямування С. Щоголев посилався на думку польського історика Ф. Равіти-Гавронського, який, проаналізувавши працю М. Грушевського, зазначив, що український історик уже "в заголовку, не рахуючись з відомостями історичної науки, виступив з зовсім довільною термінологією. Він ігнорує ту обставину, що не було ніколи держави, яка б називалась Україна-Русь" [25, с. 45]. Польський історик виявив невдоволення, що "Очерк истории украинского народа" М. Грушевського був удостоєний Уваровської премії Імператорської академії наук [25, с. 47].

Але зовсім іншої точки зору дотримувався член-кореспондент Академії, професор Казанського університету Д. Корсаков, який дав позитивну оцінку "Очерка истории украинского народа" на здобуття премії графа Уварова. Детально розглянувши всі аспекти праці, російський історик зробив відповідні висновки. Він відзначив, що "Очерк" є найновішим на сьогодні, єдиним опублікованим російською мовою оглядом "південноросійської" (української) історії від стародавніх часів до кінця XVIII ст.; такий огляд був необхідний українцям "з точки зору прагматичного викладення" їх історії, тому що в більшості історичних курсів та оглядів історії Росії "історія Південної Росії викладається фрагментарно та недостатньо повно"; робота не позбавлена неточностей внаслідок того, що автор не завжди критично ставився до історичних джерел, але ці недоліки в роботі М. Грушевського не перебивають її позитивних сторін. Із цього рецензент зробив висновок, що книга професора М. Грушевського гідна премії графа Уварова [8, с. 498].

Шовіністично налаштований російський історик та філолог Т. Флоринський, який більшу частину свого життя провів у Києві, у праці "Малорусский язык или "українсько-руський" літературний сепаратизм", опублікованій на початку XX ст., змушений був визнати, що М. Грушевський за перші "шість років свого перебування у Львові написав величезну кількість праць з південно-руської історії" - статті, монографії, повідомлення, замітки, огляди. Але їх науковий рівень оцінювався не досить високо. За словами критика, це були праці "різної ціни та значення" [24, с. 373].

І. Линниченко у своїй статті "Малорусский вопрос и автономия Малороссии", яка була опублікована в 1917 році у формі відкритого листа до М. Грушевського, із великодержавницьких позицій розглянув історичні погляди Михайла Сергійовича, висловлені в його теоретичній праці "Звичайна схема "руської" історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства". Його загальна схема історії східного слов'янства, на думку І. Линниченка, "стоїть на ґрунті політики є нерациональною, ненауковою, необ'єктивною" [12, с. 262]. Починаючи дискусію як суто наукову, він поступово відійшов від наукових принципів і закінчив її апологетом великодержавної шовіністичної політики, де Україна розглядалася як Малоросія, народ якої не мав ані своєї мови, ані власної культури, ані держави, а тільки міг бути складовою імперії [12, с.278]. За деяким винятком, такої ж думки дотримувалися О. Волконський, Ю. Романовський, А. Савенко, А. Стороженко [1, с. 31; 20, с.301; 21, с. 291; 23, с. 289, 290].

Висновки

Таким чином, узагальнюючи, можна зазначити, що вже наприкінці XIX - на початку XX ст. представники тогочасної історіографії звернули увагу на нау-

ковий доробок молодого львівського професора, який у своїх працях досліджував питання минулого українського народу та актуальні теми сьогодення, захищаючи право українців на власну історію, мову та культуру. В оцінках наукової творчості вченого виявилася поляризація думок переважно на політичному ґрунті. З одного боку, І. Крип'якевич, В. Пічета, С. Єфремов, М. Славинський позитивно характеризували наукову діяльність, творче надбання М. Грушевського, підкреслюючи його важливість для розвитку історичної науки в Україні. З іншого боку, шовіністично налаштовані російські та деякі українські вчені О. Волконський, І. Линниченко, Ю. Романовський, А. Савенко, А. Стороженко, Т. Флоринський відверто негативно сприймали історичні погляди та наукові праці М. Грушевського, відкидаючи його наукову концепцію, яка заперечувала традиційну схему загальноросійської історичного розвитку трьох народів: російського, українського та білоруського.

Надалі потребує більш ґрунтовного дослідження питання щодо історіографічного аналізу історичної концепції М. Грушевського.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волконский А. Историческая правда и украинофильская пропаганда / А. Волконский // Украинский туман должен рассеяться, и русское солнце взойдет. Украинфильство в России. Идеология раскола. Украинский сепаратизм в России. Идеология национального раскола : сборник. - М. : Москва, 1998. - С. 25-123.
2. Гирич І. Біля джерел наукового грушевськознавства / І. Гирич // На службі Клію : зб. наук. праць на пошану Любомира Винара, з нагоди 50-ліття його наукової діяльності. - Київ - Нью-Йорк - Париж - Львів, 2000. - С. 85-93.
3. Грушевський М. Автобіографія / М. Грушевський // Великий українець. - К. : Веселка, 1992. - С. 197-213.
4. Домбровський О. Любомир Винар зблизька / О. Домбровський // На службі Клію. - С. 53-61.
5. Єфремов С. На сторожі національної гідності до характеристики публіцистичної діяльності проф. М. С. Грушевського / С. Єфремов // Укр. історик. - Нью-Йорк - Торонто - Київ - Львів - Мюнхен. - 1995. - № 124-127. - С. 167-179.
6. Жуковський А. Любомир Винар: життя, діяльність і творчість / А. Жуковський // На службі Клію. - С. 15-41.
7. Из хроники полтавской печати // Киевлянин. - 1906. - 18 янв. - № 18. - С. 1.
8. Отзыв о сочинении М. С. Грушевского: "Очерк истории украинского народа", изд. 2-е, дополненное, С.-Пб., 1906 г. (с приложением трех географических карт), составленный Д. А. Корсаковым. Отчет о сорок девятом присуждении награды графа Уварова // Записки Императорской академии наук по историко-филологическому отделению. - Т. X. - СПб., 1910. - С. 1-498.
9. Калакура Я. С. Теоретико-методологічні засади української історіографії (За працями проф. Любомира Винара) / Я. С. Калакура // На службі Клію. - С. 42-52.
10. Крип'якевич І. Історично-філософська секція НТШ під керівництвом Михайла Грушевського у 1894 - 1913 роках / І. Крип'якевич // Записки НТШ. Праці історико-філософської секції. - Том ССХХІІ. - Львів, 1991. - С. 392-411.
11. Крип'якевич І. Історія України / І. Крип'якевич ; [відп. ред. Ф. П. Шевченко, Б. З. Якимович]. - Львів : Світ, 1990. - 520 с.
12. Линниченко И. А. Малорусский вопрос и автономия Малороссии / И. А. Линниченко // Украинский туман должен рассеяться, и русское солнце взойдет. - С. 253-279.
13. Макар Ю. Любомир Винар - учений і організатор / Ю. Макар // На службі Клію. - С. 71-84.
14. Наложены аресты на произведения М. Грушевского от 30 октября 1909 г. // Центральный державный исторический архив Украины в Києві (ЦДІАК України). - Ф. Київської тимчасової комісії у справах друку № 295. Оп. №1. - Од. зб. 187. - Арк. 1-303.

15. Об изъятии при обыске у крестьянина с. Лесочин Захарченко брошюры М. Грушевского "Про старі часи на Україні" // ЦДІАК України. - Ф. Харківського губернського жандармського управління № 3043. - Оп. I. - Од. зб. 3043. - Арк. 2271.

16. Пичета В. Введение в историографию (Источники и историография) / В. Пичета. - М. - Петр., 1923. - С. 120.

17. Письмо в редакцию // Закон и правда. - 1907. - 7 апреля. - № 158.

18. Произведения М. Грушевского "Про старі часи на Україні", изъято в июне 1907 г. При обыске у дворянки М. Харченко в Киеве // ЦДІАК України. - Ф. Київська судова палата № 318. - Оп. 1. - Од. зб. 1898. - 9 с.

19. Произведения М. Грушевского "Про старі часи на Україні", изъято в июне 1907 г. При обыске у дворянки М. Харченко в Киеве // ЦДІАК України. - Ф. Київська судова палата № 318. - Оп. 1. - Од. зб. 2485. - Арк. 57, 83.

20. Романовский Ю. Украинский сепаратизм и Германия / Ю. Романовский // Украинский туман должен рассеяться, и русское солнце взойдет. - С. 297-312.

21. Савенко А. И. К вопросу о самоопределении населения Южной России / А. И. Савенко // Украинский туман должен рассеяться, и русское солнце взойдет. - С. 291-295.

22. Славинский М. Грушевский М. С. / М. Славинский // Энциклопедический словарь Гранат. - Изд. 7-е. - Т. 17. - С. 265-268.

23. Стороженко А. Малая Россия или Украина / А. Стороженко // Украинский туман должен рассеяться, и русское солнце взойдет. - С. 280-290.

24. Флоринский Т. Малорусский язык и "українсько-руський" литературный сепаратизм / Т. Флоринский // Украинский туман должен рассеяться, и русское солнце взойдет. - С. 331-383.

25. Щеголев С. Современное украинофильство. Его происхождение, рост и задачи / С. Щеголев. - К. : Типография Кушнарера, 1913. - 159 с.

REFERENCES

1. Volkonskiy A. (1998), *Ukrainskiy tuman dolzhen rasseyatsya, i russkoe solnze vzoydet. Ukrainofilstvo v Rossii. Ideologiya raskola. Ukrainskiy separatizm v Rossii. Ideologiya nazionalnogo raskola*, Moscow, pp. 25-123.

2. Hurych I. (2000), *Na sluzhbi Klio*, zbirnyk naukovykh prats na poshanu Liubomyra Vynara, z nahody 50-littia yoho naukovoї diialnosti, Kyiv, New York, Paris, Lviv, pp. 85-93.

3. Hrushevskiy M. (1992), *Velykyi ukrainets*, Veselka, Kyiv, pp. 197-213.

4. Dombrovskiy O. (2000), *Na sluzhbi Klio*, Kyiv, New York, Paris, Lviv, pp. 53-61.

5. Yefremov S. (1995), *Ukr. Istoryk*, New York, Toronto, Kyiv, Lviv, Munchen, № 124127, pp. 167-179.

6. Zhukovskiy A. (2000), *Na sluzhbi Klio*, Kyiv, New York, Paris, Lviv, pp. 15-41.

7. *Kievlyanin* (1906), 18 Jan, № 18, p. 1.

8. *Zapiski Imperatorskoy akademii nauk po istoriko-filologicheskomu otdeleniyu* (1910), St. Petersburg, Tom X, pp. 1-498.

9. Kalakura Ya. S. (2000), *Na sluzhbi Klio*, Kyiv, New York, Paris, Lviv, pp. 42-52.

10. Krypiakevych I. (1991), *Zapysky NTSh*, pratsi istoryko-filosofskoi sekti, Lviv, Tom CCXXII, pp. 392-411.

11. Krypiakevych I. (1990), *Istoriia Ukrainy*, Svit, Lviv, 520 p.

12. Linnichenko I. A. (1998), *Ukrainskiy tuman dolzhen rasseyatsya, i russkoe solnze vzoydet*, Moscow, pp. 253-279.

13. Makar Yu. (2000), *Na sluzhbi Klio*, Kyiv, New York, Paris, Lviv, pp. 71-84.

14. Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv, fond 295, opys 1, sprava 187, arkush 1-303.

15. Central State Historical Archive of Ukraine, Kyiv, fond 3043, opys 1, sprava 3043, arkush 2271.

16. Picheta V. (1923), *Vvedeniye v istoriografiyu (Istochniki i istoriografiya)*, Moscow, p. 120.

17. *Zakon i pravda* (1907), 7 aprelya, № 158.

18. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fond 318, opys 1, sprava 1898, 9 p.

19. Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv, fond 318, opys 1, sprava 2485, arkush 57, 83.

20. Romanovskiy Yu. (1998), *Ukrainskiy tuman dolzhen rasseyatsya, i russkoe solnze vzoydet*, Moscow, pp. 297-312.

21. Savenko A. I. (1998), *Ukrainskiy tuman dolzhen rasseyatsya, i russkoe solnze vzoydet*, Moscow, pp. 291-295.

22. Slavinskiy M., *Entsiklopedicheskiy slovar Granat*, ed. 7, Tom 17, pp. 265-268.

23. Storozhenko A. (1998), *Ukrainskiy tuman dolzhen rasseyatsya, i russkoe solnze vzoydet*, Moscow, pp. 280-290.

24. Florinskiy T. (1998), *Ukrainskiy tuman dolzhen rasseyatsya, i russkoe solnze vzoydet*, Moscow, pp. 331-383.

25. Schegolev S. (1913), *Sovremennoye ukrainofilstvo. Ego proiskhozhdeniye, rost i zadachi*, Kyiv, 159 p.

Natalia Romantsova

M. HRUSHEVSKYI'S RESEARCH THESES AND PUBLICISTIC WORKS OF LVIV PERIOD: HISTORIOGRAPHY OF THE PROBLEM

The article is concerned with M. Hrushevskiy's research theses and publicistic works of Lviv Period as highlighted by the historians of the late 19th - the early 20th century. It was at that time that the activities carried out by M. Hrushevskiy were most rapid, multilateral and multi-purpose. His scientific interests were focused not on history alone. They were also focused on historiography and belles letters, which evoke his contemporaries' great interest. As early as in the late 19th through the early 20th century, historiographers paid attention to the scientific contribution paid by the young professor from Lvov who touched on various debatable issues of the Ukrainian nation's past times as well as on the pain-causing issues of nowadays, thus protecting the Ukrainians' right to their own history, language and culture.

The evaluations of the scientist's legacy reveal popularization of opinions formed basically on political grounds. On the one hand, I. Krypiakevich, V. Picheta, S. Efremov and M. Slavinskiy speak very much in favor of the activities carried out by M. Hrushevskiy, emphasizing their importance for the development of the historical science in Ukraine. On the other hand, the chauvinistic Russian as well as some Ukrainian scientists, such as A. Volkonskiy, I. Linnichenko, Y. Romanovskiy, A. Savenko, A. Storozhenko and T. Florinskiy are rather opposed to M. Hrushevskiy's historical views and legacy, rejecting his strategy as that contradicting the Russian Empire's development strategy for the three brother nations, such as the Russians, the Ukrainians and the Byelorussians.

Analysis of the works by the historians of those times has made it possible to introduce a more comprehensive approach to the highlight of the tribute M. Hrushevskiy paid into science during the most fruitful period of his life.

Key words: historical, historiography-based and publicistic works; M. Hrushevskiy; Lviv Period; historiography-based evaluations.

© Н. Романцова

Надійшла до редакції 14.01.2013

№ 1 (121) січень-лютий 2013 р.